

ITINERARI PEL POBLAMENT DEL BAGES

Francesc Comas i Closas
Josep A. Serra i Santallusia

Un dels objectius bàsics de les Ciències Socials és interpretar i copsar l'espai geogràfic concret on desenvolupem les nostres activitats. Si bé això no presenta cap problema quan treballem la realitat immediata, i per tant vivencial, de l'entorn proper, com la casa, el barri o el poble aquest fet es complica quan passem a estudiar i analitzar un paisatge molt més complex i llunyà com pot ser la comarca.

La percepció d'aquest espai ampli se li escapa moltes vegades al noi ja que no és un espai viscut sinó referencial i del qual difícilment pot copsar la seva totalitat.

És per això que, a més de les diferents activitats que hom pugui desenvolupar dins l'aula creiem que aquestes s'han de completar amb un treball d'observació directa.

Les sortides són un recurs que permeten analitzar i observar el que es veu, fer una descripció personal de l'observació i interpretar el que s'ha vist.

proper i lligat a fenòmens d'industrialització més recents.

POBLAMENT MEDIEVAL

PRIMERA PARADA

Al poble Vell s'hi accedeix, en cotxe, per la carretera de Sant Salvador, encara que creiem més interessant pujar-hi a peu per fer copsar l'encimbellament del mateix. (Plànol 2).

L'existència del castell data del segle X. Al segle XIV el comte de Cardona Hg II va comprar la vila de Súria al rei Pere III. Fins a l'extinció de les jurisdiccions feudals i creació dels moderns municipis Súria, com altres llocs del Bages, formà part de la batllia de Cardona.

En l'actualitat, i després dels treballs de restauració efectuats per la Generalitat, podem observar les cases, carrers i places del segle XVIII assentades sobre estructures medievals. Per això creiem que aquest nucli permet treballar aspectes del model de poblament d'aquella època.

Treball a fer:

A fi d'estructurar els continguts a treballar hem agafat una sèrie de variables significatives que possibiliten globalitzar la comprensió d'aquest espai històric.

- Localització.** Situat dalt d'un turó per a defensar-se. Pot observar-se des del portal de Cardona o de «la bateria» al final del carrer de la Mura.
- Ordenació urbana.** Adaptació del poble al relleu. No hi ha planificació. Traçat irregular.
- Estructura urbana.** Dins del conjunt d'edificacions destaquen el castell (poder civil) i l'església (poder religiós). Tant pel seu volum com per la seva situació dominen sobre les altres formes edificades. Quant als carrers, cal adonar-se de que formen dos semi-anells al voltant del centre polític-religiós. D'una banda el carrer de la Mura i d'altre l'eix St. Cristòfol - Plaça Major - St. Climent; la connexió entre els dos espais es fa mitjançant carrers perpendiculars com el Major.

INTRODUCCIÓ

La comarca del Bages, formada per dues unitats geomorfològiques diferenciades, el pla i els altiplans, i que ha donat uns resultats molt diferents quant a la forma de poblament i mode de vida, pot estudiar-se a través del recorregut que proposem: MANRESA - SÚRIA - BALSARENY - SALLENT - MANRESA. (Mapa 1).

A Súria farem la primera parada per observar un exemple de poblament medieval. El pas dels interflus el farem a través de l'anomenada carretera de les Vilaredes, en aquest indret farem la segona parada per treballar el poblament característic dels segles XVI al XVIII. Per últim, Sallent ens permet introduir el tema del poblament més

d.-Tipologia d'edificis. Si bé, com esmentàvem anteriorment moltes de les construccions del poble Vell són del segle XVIII el seu origen i emplaçament és anterior, per això creiem que l'ambient ens permet motivar i treballar a partir d'aquest model com devia ésser un nucli concentrat en temps medievals. Quant els edificis podem observar el volum i materials externs del castell -molt transformats-, i l'església, de la qual només podem treballar el campanar romànic i una finestra cegada de l'absis. Dels edificis civils cal analitzar les amplades de les cases, les alçades, les obertures o bé altres elements: escut dels Cardona en dues cases prop del portal del mateix nom.

e.-Expansió urbana. Poc important. Fora el nucli emmurallat es construeix a l'edat moderna el barri de St. Jaume seguint el camí cap a Cardona.

f.-Comunicacions. Camins cap a Manresa i Cardona per dalt les carenes. Pot contrastar-se amb les comunicacions actuals seguint l'eix del riu.

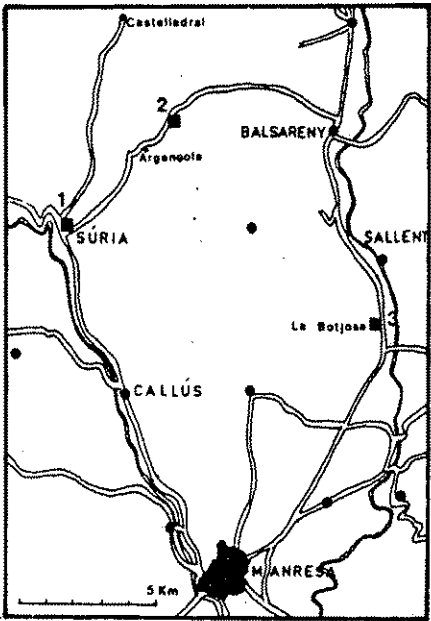
g.-Sensacions. També caldria treballar altres aspectes com lluminositat dels carrers, colors, olors, sensacions subjectives, etc..

gat. Durant la primera part del recorregut ja comencen a sovintejar bastants masos situats en punts al·terosos, a una banda i altra de la petita vall fluvial que ha excavat la riera del Tordell. Un quilòmetre i mig després de passar la masia de «La Vila» d'Argençola -nucli amb tradició medieval- s'arriba a un lloc més planer on la carretera salva mitjançant un pont, la riera de St. Cugat que baixa del nord. Aquest lloc, pel nombre de cases de pagès que s'hi observen és el punt elegit per fer la 2ª parada de l'itinerari. Només passat el pont, a mà dreta, es desvia un camí sense asfaltar que cal seguir uns 50 metres fins arribar a l'esglesiola de Sta. Margarida.

Treball a fer

1.-En primer lloc s'hauria de fer una introducció sobre aquell moment socio-econòmic (s. XVI - XVIII),

2.-El treball de camp s'ha de centrar en un dels masos. Cal haver demanat, previament, el permís per visitar-lo exteriorment (la visita a l'interior ja és qüestió més delicada, que aconsellem no plantejar), i al mateix temps acordar una hora en la que algun familiar de la casa estigui disposat a sotmetre's a un petit «interrogatori». Els temes a tractar podrien ser:

Mapa 1: Mapa general de l'itinerari amb senyalització de les tres parades a realitzar: 1. Poble vell de Súria; 2. Pla de Sta. Margarida; 3. La Botjosa.

2.1.-El paisatge agrari

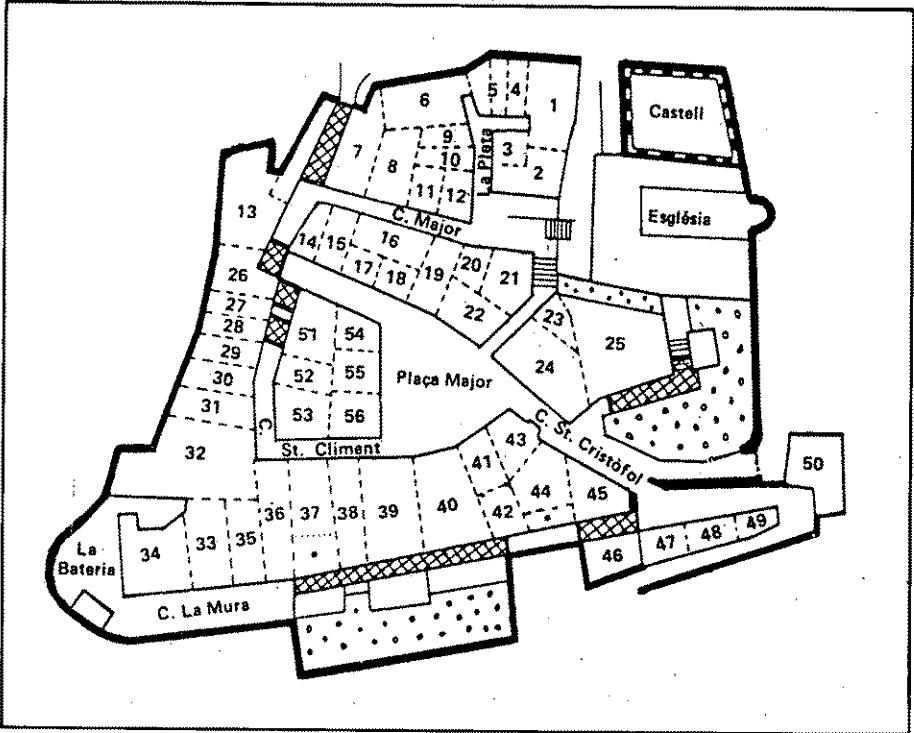
- a) La masia
 - elements històrics
 - aspectes arquitectònics:
 - construccions auxiliars de que consta.
 - dibuixar la forma exterior de la masia i si el nivell de l'alumnat ho permet, el plànol del conjunt.
- b) Distribució de les terres

EL POBLAMENT RURAL.
SEGLE XVI-XVIII

Si Súria ens ha servit com exemple d'un poblament medieval concentrat, el seu entorn -en particular el que es pot observar seguint la carretera cap a Balsareny-, ens ofereix una visió del model de poblament rural dispers que va tenir en el període entre els segles XVI al XVIII el seu moment més esplendorós.

SEGONA PARADA

Després de deixar Súria ens enfilem per la carretera de les «Vilaredes» que va a Balsareny travessant l'interfluvi del Cardener i el Llobre-

2.2.-Aspectes tècnics i econòmics

- Tipus de cultius.
- Tipus de ramaderia.
- Mecanització i procés de treball.
- Destí de la producció.

2.3.-Aspectes humans

- Distribució de la feina.
- Paper de l'autoconsum.
- Evolució de les pràctiques agrícoles.

EL POBLAMENT INDUSTRIAL. SEGLE XX.

L'expansió progressiva, a partir del primer terç del s. XIX, de les formes de producció capitalista havia de comportar una important reestructuració en el sector agrari. Era imprescindible per a l'arrelament del nou sistema que la massa de població ocupada en el treball de la terra passés a treballar a la indústria, calia un desplaçament gradual de la població activa del camp a la ciutat

Tanmateix, la revitalització econòmica que afectà a molts dels pobles de les valls fluvials del Cardener i Llobregat motivada per la instal·lació de fàbriques tèxtils i l'aparició, més tard, del fenomen de les colònies industrials amb l'atracció que exerciren sobre la població pagesa de les terres de l'entorn, va representar «el cant del cigne» per a l'antic sistema de poblament rural dispers.

TERCERA PARADA

Més d'un són els models de poblament modern que podriem estudiar en aquest itinerari però ens decidim per aquesta forma tan particular que és la colònia industrial. Per això la tercera parada la realitzarem a la colònia minera de la Botjosa de Sallent.

El descobriment de jaciments potàssics i l'entrada en funcionament de les conseqüents activitats extractives va comportar uns grans canvis demogràfics en els municipis afectats: Súria (1925), Cardona (1929), Sallent (1931) i Balsareny (1940). Arribaren grans contingents de treballadors, gairebé tots ells fo-

Mapa 2:

Mapa on es pot comprovar el poblament dispers que caracteritza la zona on s'efectua la segona parada.

Amb el números s'han volgut identificar les edificacions més properes:

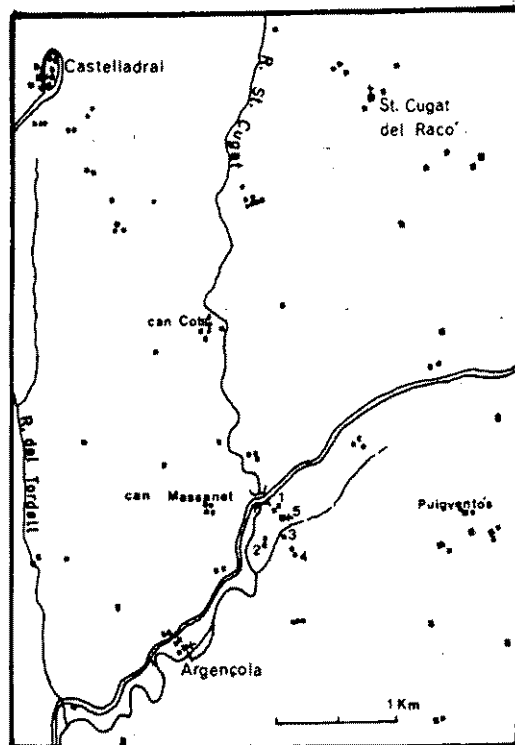
5. Església de Sta. Margarida d'Argensola (punt base d'observació).

1. Masia de Viladepost del Pulg.

2. Les Cases.

3. Cal Mestre.

\$. Cal Potret.

ranis, de zones de l'Estat amb una certa experiència en el treball miner, els qual foren concentrats en nuclis a les afores de la població, molt a la vora dels centres de treball.

Treball a fer

1.-Previament a la sortida, a classe, s'haurà comentat quin és l'origen de les sals potàssiques que s'exploten en aquesta zona de Catalunya, així com el procés d'extracció i elaboració de la potassa. Durant la sortida, des de la mateixa carretera, es podran observar els elements propis de l'explotació: la torre del pou d'extracció, a l'esquerra del riu; la cinta que transporta el mineral; la fàbrica de potassa; l'antiga muntanya dels residus de la mina; el traçat antic i nou de la via del FF.CC. que s'endú la potassa cap a Barcelona, etc.

2.-S'haurien d'analitzar les característiques urbanístiques de la colònia:

- tipus de cases. Com són fetes?
- Dibuix d'alguns exemplars.

3.-Per grups, es pot fer una breu

anàlisi dels serveis de la colònia,

4.- Per últim, creiem que és molt important que l'alumnat es posi en contacte directe amb les persones que viuen en aquests nuclis de població.

BIBLIOGRAFIA.

-ABADAL, J., «La potassa al Bages» Dovella núm. 19. Manresa 1986.

-AYALA, E. i altres «Una mina, un poble» Centre Excursionista de Catalunya / Ed. Montblanc-Martin. Barcelona 1983.

-COMAS, F. i SERRA, J. A., «Seminari de Ciències Socials al Cicle Mitjà», ICE de la UAB. Manresa 1986.

-GARCIA CARCEL, R., «Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII» Ed. Ariel. Barcelona 1985.

-SERRA, J. M. i SERRA, J. A., «Bages, Berguedà, Solsonès» Rosa Sensat. Barcelona 1981.

-SOLER CLARIANA, P., «Súria, el meu poble». Súria 1985.

Francesc Comas i Closas

E.P. Puigberenguer, de Manresa.

Josep A. Serra Santallúcia

E.P. Montserrat Gibert,
de St. Fruitós de Bages.